

“Sociální a vývojově psychologické aspekty konceptu motorických polí v kontextu teorie sociální dělohy ”

Martin Hofman

Podstatou biosyntézy, jako somaticky orientovaného přístupu v psychoterapii, je hledání paralel, souvislostí a mostů mezi biologickými procesy, tedy zformovanou tělesnou skutečností a zkušeností, a osobními a sociálními kontexty – tzv. polem. A věřím, že se příliš nevzdálím esenci biosyntézy a úsilí Davida Boadelly, když obecněji řeknu, že hledání tvůrčích, avšak koherentních, mostů je jedním z významných aspektů biosyntézy.

V českém kontextu vzniklo ve spolupráci lékaře, gynekologa a porodníka V. Chvály a psycholožky L. Trapkové originální teoretické vývojové pojetí, koncept tzv. sociální dělohy, který obdobně jako biosyntéza propojuje hlediska biologická, vývojově psychologická, systemická a rodinná i rodově kontextní. Přichází s představou sociálně individuálního vývoje v trimestrech (0-6 let, 6-12 let, 12-18let), které odpovídají symbolicky třem dobám porodním. Tak, jako se během třech dob porodních odehrává zásadní přechod mezi světy či stadii vývoje, odehrává se ve třech obdobích v poli sociální dělohy (rodiny) individuální vývoj dítěte a dospívajícího. Autoři uvádí: *„stali jsme se svědky samovolného rozvíjení metafory o sociálním porodu, s jakou přesností vystihuje proces separace dospívajícího z původní rodiny. Pojmy sociální děloha a sociální porod nevznikaly tedy primárně jako konstrukty ad hoc, ale začali jsme metafory používat jako obecného tvaru, který spontánně povstal v jazyce mezi námi, dvojicí terapeutů, muže a ženy a mnoha rodinami našich pacientů.“*

A dále: *„Průběžně jsme srovnávali zkušenosti z oborů, ze kterých metafory pocházejí a jistě se na integraci těchto myšlenek v našem uvažování podílel fakt, že jsme se v dialogu setkali porodník a psycholožka s původně matematickým vzděláním. V porodnictví do detailů vědecky popsany proces zrání zárodku v děloze matky zakončený porodem a znalosti, které přináší výzkum vývoje dítěte v sociálním prostoru rodiny včetně separace dospívajícího od rodičů ve vývojové psychologii a sociologii. Ocitli jsme se tak na poli psychobiologie.*

Začali jsme si v další fázi naší práce uvědomovat, že oba procesy mají nápadně shodné charakteristiky a vyslovili jsme odvážnou hypotézu: Proces zrání plodu v těle matky se na vývojově vyšší – psychosociální úrovni ve svých základních parametrech opakuje, podobně jako je možné pozorovat opakování tvarů v přírodě. Když jsme hledali vhodné analogie, zdálo se, že je možné zahlédnout je v zobrazování komplikovaných chaotických systémů v podobě fraktálových obrazců, které dají nečekaně povstat tvarům listů, stromů, krajin. Urbanisté si například všimli pozoruhodného jevu, že se město Praha rozrůstá do tvaru České republiky. Prigoginova synergetika přinesla modely systémů dalekých od rovnováhy, pojem dissipativních struktur, které jsou mnohem blíže popisu

biologické stále se vyvíjející skutečnosti, než jiné fyzikální modely. Systémy, ve kterých vzájemně interagují vývojové potřeby tří figur: matky, otce a dítěte, jsou sice vždy jedinečné v nekonečných kombinacích osudů jednotlivců a jejich prostředí, kdesi na dně vši té pestrosti však bylo možno zahlédnout při mnohonásobném opakování terapeutických sezení jisté zákonitosti. Ty nejprve tušené, později stále více uvědomované nás vedly k definování jakéhosi obecného pohybu uvnitř konstelací rodinných vztahů, který, pokud námi byl v léčbě respektován, nebo terapií obnoven, měl vliv na ústup symptomů. Symptomy tak dostávaly význam přirozených projevů obtíží organismu jednotlivce či rodiny jako celku při překonávání vývojových úkolů, totiž překážek na cestě životní síly, která proudí z generace na generaci. A samotná léčba se stávala procesem, ve kterém jsme dbali na uvolňování cesty tomuto pohybu.“

(http://www.sktlib.cz/publikace/soc_deloha.htm)

Uhelným kamenem biosyntézy je koncept propojující obdobně významy biologické s individuálně psychologickými. A to v kontextu pohybů v prenatalní i postnatalní existenci, tzv. teorie motorických polí. Pro jejich bližší pochopení pak odkazují na vynikající článek D. Boadelly.

Oběma konceptům je blízké prizma přirozeného vývoje, kdy sociální a osobní významy symbolicky kopírují či odrážejí fakta raného vývoje pre- i perinatálního. V tomto smyslu se otevírá příležitost pro tvořivou syntézu a vzájemné obohacení těchto teorií, která je spojena s touto otázkou: “pokud existuje vývojový pohyb syna či dcery v sociálně děloze venkovního světa, jak jej popisují Chvála s Trapkovou, existují konkrétní kvality a způsoby toho pohybu analogicky v kontextu motorických polí? D. Boadella vychází z F. Lakea, který jako první popisuje pohyby plodu v děloze. Sociální děloha pak pracuje se symbolikou rodiny jako dělohy v sociálním poli. Akcentuje významy mužské a ženské esence reprezentované otcem a matkou, které nesou významy a vývojové úkoly odlišné pro dívky a chlapce.

Níže nabízený syntetizující pohled staví na symbolice pohybů (a možná i realitě pohybů) v postnatalní existenci v poli rodiny a kontextu individuálního vývoje. Vycházím mj. ze zkušeností získaných při terapeutické, poradenské i edukativní práci s dětmi a dospívajícími. Jak Boadella, tak Chvála s Trapkovou, zdařile využívají své teoretické modely v terapeutické praxi. Pokusím se proto zaměřit nejen na kontexty vývojově psychologické, ale i terapeutické.

Pojďme však nejprve podrobněji vysvětlit v biosyntéze ne zcela známý konstrukt sociální dělohy. Obrázek 1 a 2 ukazuje vývojovou trajektorii v sociální děloze podle Chvály a Trapkové, který je odlišný pro chlapce a dívky. Pro dobré pochopení teoretického modelu nyní uvádím podstatné citace autorů:

Co vlastně představuje děloha? Když si odmyslíme anatomický substrát a podíváme se na funkci tohoto, pro antenatální vývoj člověka nepostradatelného orgánu, jde především o prostor dokonale chráněný před takovými nároky prostředí, které by byly pro vyvíjející se embryo a později plod fatální.

Vlivy prostředí a energie se mu dostávají jen zprostředkovaně díky placentě skrze organizmus matky. Mateřský organizmus vlivy prostředí „překládá“ dítěti do přijatelné podoby, tlumí nepříznivé vlivy, zařizuje získávání potřebných látek. Nepředstavuje snad rodina (od slova rodit) podobný chráněný prostor na nové psychosociální úrovni? Nemá snad také novorozené dítě před sebou úkol zmocnit se dovedností žít v lidském světě nezávisle na své původní rodině – sociální děloze, aby bylo schopno založit v dospělosti svou vlastní rodinu? Nemá snad vytvořit v prvních letech života základní „psychické orgány“, jejichž funkce se rozvíjí nejprve v chráněném prostředí vlastní jedinečné rodiny, než je dítě připraveno k samostatné konfrontaci s vnějším světem?

Termín sociální porod přirozeně metaforicky vystihuje to, oč v tomto období jde. Připomíná charakteristiky společné s fyziologickým porodem dítěte. Devítiměsíčnímu těhotenství odpovídá přibližně osmnáct let psychosociálního vývoje dítěte v rodině. V porodnictví se rozlišují trimestry těhotenství, vývojová psychologie klade významné vývojové krize také přibližně na rozhraní třetin věku od narození k osamostatnění. Kolem šesti let se dítě vydává z chráněného vnitřního (ženského) světa do nepohodlí vnějšího (mužského) světa nástupem do školy a řešením Oidipovského komplexu, poslední třetina cesty k dospělosti se začíná kolem 12 let nástupem puberty.

Pozorujeme, že dítě od samého narození osciluje mezi oběma typy „jazykování“, seznamuje se s nimi, osvojuje si jejich odlišnou podstatu, učí se je odlišovat a je od začátku průběžně spolutvůrcem konkrétní podoby „mužsko-ženského atraktoru“ své jedinečné rodiny, která se tak vymezuje od ostatních rodin.

V příznivém případě se dítě cyklicky přibližuje vždy po nové trajektorii buď směrem k mužskému, nebo k ženskému jazykovému modu, přičemž musí vždy současně ten druhý opustit, vzdálit se mu a nikdy se neopakuje stejný pohyb po stejné dráze. Tak se postupně potomek identifikuje s tím modem, který odpovídá jeho biologickému pohlaví, druhý ukládá jako svou druhotnou zkušenost o mužsko-ženském světě, a může ji také v případě nutnosti aktivizovat a použít. Probíhá-li vývoj dítěte optimálně a je koordinován v koevoluci s oběma rodiči, kdy mu nic nebrání, aby se spontánně přiklánělo tu k matce, tu k otci, vyroste z něj zralý dospělý s jasnou pohlavní identitou, který je navíc schopný dočasně nahradit chybění druhé polaroty v prostředí a zvyšovat tak možnosti přizpůsobení situačně nepříznivým podmínkám z hlediska svého pohlaví.

...můžeme pozorovat, jak je tento pohyb vývoje mezi mužským a ženským těžištěm v rodině charakteristický pro různé vývojové fáze rodiny. Jsou období, kdy se dítě potřebuje zdržovat déle blíž jednomu a jindy druhému pólu. Je pochopitelné, že ženským jazykem vládne především matka a mužským otec. V tom jsou obě základní postavy v rodině podle naší klinické zkušenosti dlouhodobě nenahraditelné, i když dočasně vzájemně zastupitelné. V zásadě je však nezbytné, aby dítě mohlo jasně odlišit, kde je místo mužské a kde ženské. Vládne-li v rodině chaos v tom, kdo je nositelem mužského a kdo ženského jazyka, anebo se otec nebo matka snaží zastoupit trvale obě polaroty, je pro dítě situace

nepřehledná, pravděpodobnost poruch v jeho psycho-sexuálním vývoji vyšší a podmínky pro separaci ztížené.

(http://www.sktlib.cz/publikace/soc_deloha.htm)

Jak můžeme aplikovat porozumění jednotlivým motorickým polím na kontext sociální dělohy? V následujících tabulkách nabízím nástiny možných mostů na rozličných úrovních. Jde zatím spíše o první úvahy a zachycení souvislostí než zralý a promyšlený obraz vývoje v propojení obou systémů. Zvolená forma tabulek se mi přitom jeví výhodnější a přehlednější než koherentní text.

První tabulka nabízí propojení významů na více úrovních: pole biologické a psychologické čerpá z teorie motorických polí D. Boadelly, vývojový význam období je zachycen a propojen v kontextu sociální dělohy autorů Chvály a Trapkové. Uprostřed pak je dáván kreativní obraz v aspektech terapeutických. Domnívám se, že zkoumáním a porovnáváním jednotlivých řádků je možné najít zajímavé paralely v obou teoriích.

Motorické pole	Biologické kontexty (pohyby...)	Psychologické kontexty	Terapeutické aspekty	Vývojový význam v možném kontextu soc. dělohy
Pole extenze	Protažení Být větší	Jít ven Zájem o kontakt Tendence k expanzi Slast	EKTO: Jsem tu, jsem viděn ENDO: Slast expanze MEZO: Mohu uvolnit, protáhnout, zvětšit	Jít do světa ven Zkoumat Forum externum Otec – mužský princip Explorace, komunikace, exprese energie a pocitů
Pole flexe	Zkrácení Být menší	Jít k sobě Stažení do sebe Tendence ke kontrakci Ohrožení, strach	EKTO: Mohu se kognitivně stáhnout - být u sebe ENDO: Pocit bezpečí, Mohu stáhnout vnitřní proudění, uzavřít se MEZO: Mohu se fyzicky stáhnout	Jít k sobě Forum internum Matka – ženský princip Introspekce, sebereflexe, vnitřní kontakt s pocity

Pole rotace	Pohyby kolem centra více či méně pravidelné, někdy s vibrací	Hrát si Zkoumat možnosti kolem	EKTO: Vnímat nové či další možnosti – obrazy, informace ENDO: Pohyb uvnitř, v trubicích, vnitřních orgánech, proud emocí MEZO: Hravý pohyb, experimentace a smích	Hra, tvořivost Zábava Nové kontakty, možnosti Zmatení, chaos Matka – ženský princip
Pole kanalizace	Zaměřený pohyb	Mít záměr, zacílení, ohnisko pozornosti - fokus	EKTO: Fokus pozornosti a myšlení, zacílení na obrazy, oční kontakt - facing ENDO: Budování a adekvátní podržení nabití MEZO: zacílené uvolnění	Cíl, výsledek, efektivita Práce Znamé postupy Jasnost, zaměřenost Otec – mužský princip

Pole trakce	Tah směrem k sobě	Vzít Přitáhnout Říct ano	EKTO: Mohu chtít, vnímat právo na své potřeby ENDO: Mohu toužit, nabíjet se MEZO: Mohu vzít, jít za svou potřebou, touhou	Chtít Říct si o Dobýt Oba principy
Pole opozice	Tlak směrem od sebe	Odtáhnout Říct ne	EKTO: Mohu nechtít, vnímat právo vnitřně se vymezit ENDO: Mohu cítit ne, uzavřít se proudění zvenku MEZO: Mohu budovat hranice	Odmítnout Chránit Oba principy

<p>Pole aktivace</p>	<p>Pohyb, výdej či tok energie směrem z těla do prostředí, pole</p>	<p>Exprese energie a pocitů, vyjádření v akci</p>	<p>EKTO: Produktivní kognice, obrazy</p> <p>ENDO: Zdravé nabití – centering, charging</p> <p>MEZO: Zdravá exprese pocitů, potřeb, síly – soundig, bounding</p>	<p>Vyjádření energie Výdej energie Akce Pohyb Boj Práce Soutěž Otec – mužský princip</p>
<p>Pole absorpce</p>	<p>Kontakt, příjem či tok energie směrem z prostředí do těla</p>	<p>Vnímání a otevřený příjem energie, obrazů, zdrojů, dotyků či jiné tělové i psychologické zkušenosti</p>	<p>EKTO: Sycení novou kognitivní zkušeností – informace, obraz, zvuk</p> <p>ENDO: Sycení novou emoční zkušeností</p> <p>MEZO: Těhotné čekání</p>	<p>Přijímání, sbírání energie Klid, odpočinek Kontakt Sycení Uvolnění Matka – ženský princip</p>

<p>Pole pulzace</p>	<p>Pulzace na mnoha úrovních – buněčné, rytmy, tekutiny, pohybové</p>	<p>Zdraví Život Možnosti Pohyb Dech</p>	<p>EKTO: (pulzující facing) Právo změnit názor, pohledy, vize... Právo vnitřních změn a pohybů</p> <p>ENDO: (pulzující centering) Uvolněný dech a dobré přiměřené nabití Vnitřní dynamika, dění i změny jsou OK</p> <p>MEZO: (pulzující grounding) Svobodný pohyb, zvuk...</p>	<p>Jin jang Rovnováha Zdraví Možnosti Svoboda Život</p>
----------------------------	---	---	--	---

Další tabulka pak otevírá pohled na projevy motorických polí v jednotlivých trimestrech opět v kontextu biosyntetické teorie. V některých polích, kde se to zdálo vhodné a důležité, také rozvíjím blíže pohled na aspekty vývoje dívky a chlapce, což v je v teorii sociální dělohy důležitým prvkem. V některých polích navíc používám ještě odlišení vnitřního a vnějšího působení symbolických principů. Na Davidu Boadellovi jsem mj. vždy obdivoval jeho smysl pro senzitivní a tvořivý až básnický jazyk. Polím druhého a třetího trimestru jsem proto také dal nový název, který je pokusem o syntézu obou teorií a symbolické zachycení vývojové etapy.

Motorické pole	0-6 let První „trimestr“	6-12 let Druhý „trimestr“	12-18 let Třetí „trimestr“
Pole extenze	<p>Lokomoce Expanze, explorace – zkoumání světa Téma možností, moci a energie</p> <p>Omnipotence Grandiozita self</p>	<p>Chlapec: ZEVNITŘ: Růst síly, možností, svalů, sebevědomí, ZVENKU: poměrování sil s otcem</p> <p>Dívka: ZEVNITŘ: Zesilování globální, specificky anima ZVENKU: podpora</p> <p>POLE EXPANZE</p>	<p>Chlapec: Přes otce zkušenost s vnějškem, utkání s otcem, dobývání nového prostoru Seberealizace v činnostech a vztazích</p> <p>Dívka: Přes otce zkušenost s vnějškem a muži. Seberealizace ve vztazích a činnostech Separace z dělohy</p> <p>POLE VYLÉTÁNÍ</p>
Pole flexe	<p>Bezpečí Vracení se do hnízda</p> <p>Limitace Přijetí</p>	<p>Chlapec: Ústup k sobě a bezpečí matky, když otec vítězí, matka útočištěm</p> <p>Dívka: Forum internum s matkou, pelíšky Pulzace od posilování anima zpět k bezpečí, limity otce</p> <p>POLE NÁVRATU A ZNOVUSBLÍŽENÍ</p>	<p>Chlapec: Rozvíjení forum internum Matka útočištěm v bouři</p> <p>Dívka: K sobě k vnitřním potřebám Rozvíjení ženské části, vnitřního světa</p> <p>POLE VNITŘNÍHO SVĚTA</p>

<p>Pole rotace</p>	<p>Chování, houpání</p>	<p>Dívka: Ženské činnosti, tvořivost , vizáž holčičky – barvy, ozdoby, zatím bez sexuálních aspektů</p> <p>Chlapec: Zkoumání možností, sporty Souboj má aspekty hry</p> <p>POLE OBOHACENÍ</p>	<p>Dívka: Ženský jazyk, mísení příběhů Ženské činnosti, tvořivost , vizáž holčičky – barvy, ozdoby, nakupování... - sexuální aspekty Experimentace s identitou</p> <p>Chlapec: Vychutnávání možností Experimentace s identitou</p> <p>POLE SEXUÁLNÍHO TANCE, EXPERIMENTACE A HER</p>
<p>Pole kanalizace</p>	<p>Kontejmování pevný dotyk</p>	<p>Dívka: ZVENKU: Zadrženi v bezpečí, limitace rodinou, fokus na ocenění zvenku - hodná holka ZEVNITŘ: Rozvíjení anima, fokus na zájmy, ocenění, sebepřijetí</p> <p>Chlapec: ZEVNITŘ: Meč, cíl, vymoření chuti vyhrát ZVENKU: fokusování, silná zřejmá vnější motivace</p> <p>POLE OCENĚNÍ A SÍLY</p>	<p>Dívka: Konflikty vrstevnické i rodinné, sebeprosazení, Sexuální přitahování</p> <p>Chlapec: Meč, cíl – souboj má aspekty výsledku, výhry Sexuální přitahování a dobývání</p> <p>POLE SEXUALNÍ AKCE</p>

<p>Pole aktivace</p>	<p>Povzbuzení k aktivitě, zdravé zrcadlení</p>	<p>Chlapec: Rivalita, budování sebevědomí, mužské části identity</p> <p>Dívka: Kreativita, kooperace, vztahovost, komunikace, Budování ženské části identity</p> <p>POLE AKTIVNÍ RODOVÉ IDENTITY</p>	<p>Chlapec: Seberealizace a sebepotvrzení, zisky prostřednictvím aktivace Sexuální aktivace Experimentování</p> <p>Dívka: Přátelství a partnerství, seberealizace Sexuální aktivace Experimentování</p> <p>POLE SEBEREALIZACE</p>
<p>Pole absorpce</p>	<p>Kontakt a příjem informací, aspekty výživy – fyzické, emoční i kognitivní</p>	<p>Chlapec: Příjem zisků, ocenění Sycení otcem i matkou</p> <p>Dívka: Budování intimity, holčičí svět Kontakt a sycení matkou i otcem</p> <p>POLE SYCENÍ RODIČI</p>	<p>Chlapec: Sycení úspěchem v realitě i představách Sycení kontaktem – vrstevnickým, sex. atd. Sexuální fúze jako druhé stadium sexuality</p> <p>Dívka: Syc. otcem o světě mužů Aspekty vztahové intimity, důvěry Doteky, hlazení, příjem erotické a sex. zkušenosti Sexuální fúze jako druhé stadium sexuality</p> <p>POLE PARTNERSKÉHO SYCENÍ</p>

Pole trakce	Podpora proti gravitaci, vlastního úsilí, apod.	<p>Dívka i chlapec: ZVENKU: zacilování, nátlak</p> <p>ZEVNITŘ: přitahování k objektům, aktivitám</p> <p>Chlapec: specifická větší míra interakce trakcí s otcem i vrstevníky, testování síly</p> <p>POLE OBJEKTIVÉ A ČINNOSTNÍ TRAKCE</p>	<p>Dívka i chlapec: Sebeprosazení, vlastní rozhodnutí, proaktivita, důvěra v sebe sama, sebeúčinnost (self-efficacy)</p> <p>Sexuální a-trakce jako první stadium sexuality</p> <p>POLE SEXUÁLNÍ A-TRAKCE</p>
Pole opozice	Limitace, ochrana, batolecí ne	<p>Dívka i chlapec: ZVENKU: Zadržení v bezpečí, limitace rodinou</p> <p>ZEVNITŘ: právo na ne, stop, limitaci</p> <p>POLE HRANIC</p>	<p>Dívka i chlapec: Adolescentní ne Odmítání nechtěného Vymezování se, konflikty, vnitřní i vnější protiargumentace a a opozice Téma sebelimitace Ano jako výsledek negace, později integrace zdravého ano a ne</p> <p>POLE KONFLIKTU</p>

Pole pulzace	Zrod svobodného vnějšího pohybu a sebevyjádření – zrcadlením, vítáním...	Vytváření zdravé pulzující identity, možností a podpory vnějších impulzů zvenku	Zrod svobodných vnitřních i vnějších pohybů, názorů
	POLE BEZPEČÍ	POLE PODPORY	POLE SVOBODY

Závěr:

V samotném závěru bych rád uvedl, že nebylo mou ambicí vytvářet zcela novou teorii. Spíše jsem usiloval o zachycení a komparaci vynořených souvislostí zmíněných směrů, přičemž řada mostů se mi zdá zjevných a vzájemně inspirativních. Jsem si také vědom, že práce českých terapeutů není v mezinárodním kontextu ani poli biosyntézy patrně příliš či vůbec známa, což je s ohledem na míru inspirativnosti teorie sociální dělohy škoda.

Dokážu si zároveň představit ještě další kroky: především konkretizace a kasuistiky k jednotlivým motorickým polím v sociální děloze. Tedy např. jak zcela konkrétně vypadají rotační pohyby v sociální děloze u dívek ve věku 12-18 let? Jaké jsou zdravé a jaké naopak nezdravé projevy těchto pohybů? Jaké jsou následné terapeutické možnosti, ať již v duchu Boadellovy biosyntézy či rodinné terapie, jak s ní zachází Chvála s Trapkovou?